

Verlossing

Hans Manders

Verlossing

Verhalen

Voor Gerda, Clara, Lily, José, Mariken, Fer, meneer Feuerberg, meneer Dikmans, meneer Peters, mijn vader en al die anderen.

Verlossing betekent bevrijding uit een benarde positie of een gevangenschap, in de ruime zin van het woord. In het dagelijks taalgebruik en ook in verschillende religieuze systemen speelt het begrip een rol, hoewel het niet overal gelijk wordt ingevuld.

In de gewone betekenis van het woord kun je verlost worden van kiespijn, of van geldzorgen. Een land kan worden verlost van de dreiging van een oorlog. Je kunt je verlost voelen van druk nadat de examens achter de rug zijn; iemand kan het overlijden van een zieke dierbare als een verlossing voor de persoon in kwestie beschouwen, omdat het lijden zeer groot was. Verlossing is bevrijding van een juk, van iets dat te zwaar of bijna te zwaar is om te dragen.

Bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Verlossing>

Overeenkomsten van personages in deze verhalen met personen uit de werkelijkheid kunnen op toeval berusten, ook al hebben ze hun naam behouden.

©2020 Hans Manders

Inhoud

Gerda's verlossing	7
Giovanni Verlaeckt, wielrenner	35
Rechtse draai	57
Bloemen voor Feuerberg	71
De betreffende klasgenoot	87
Ivo komt	109
Over	123
Schimmenspel	137
Terug naar Fendels	151
Richards briefje	175
Orvieto of toen wij nog jong waren	205
Ware liefde	241
Chocolademelk	251

Gerda's verlossing

Ter nagedachtenis aan mijn peettante

1

Gerda hoopte op verlossing. Wanneer die haar deelachtig zou worden wist ze niet. Maar dat op een dag de verlossing in een of andere gedaante voor haar deur zou staan en al haar inspanningen en geploeter in één teug zou wegzuigen, daar twijfelde ze nauwelijks aan. Ze had dan ook een blijmoedig karakter, als van een kind dat absoluut nog niet kon bevroeden wat het leven allemaal voor hem in petto had. Die staat van zijn was ze eigenlijk nooit ontgroeid.

De boerderij waar ze opgroeide en ook de rest van haar levensdagen sleet, lag aan een doodlopend zandpad. Als er ergens een weggetje was dat naar de rand van de wereld leek te voeren, dan was het de Larixweg wel. Al zou een daadkrachtig en met veel overredingskracht gezegende minister op het idee komen binnen zijn ambtstermijn alle zandpaden in Nederland te verharden, dan nog zou hij besluiten de Larixweg een karrenspoor te laten blijven. Gewoon omdat het geen enkel nut had het weggetje naar een hoger niveau te tillen.

Behalve de boerderij was er nog een ander huis dat zijn voordeel aan dit zandpad had. Dat was de bungalow die haar lievelingsbroer aan de rand van zijn vaders grond gebouwd had, toen hij vond dat de tijd gekomen was om het ouderlijk huis te verlaten. Hij had in een naburig dorp een klein vrouwtje gevonden dat kennelijk niet al te veel geschrokken was van zijn grote, ruwe handen en het aandurfde met hem onder één dak te gaan leven. Dat dak was in de loop der jaren naar achteren toe steeds verder uitgedijd. Regelmatig had haar broer een of andere uitbouw aan de bungalow gemetseld, een keuken, een garage, een extra slaapkamer voor het tweede kind, maar ook schuurtjes en hokken voor beesten. Hij had dan wel niet de boerderij van zijn vader willen overnemen, maar de liefde voor snuivende dieren had hij wel naar Larixweg 1a meegenomen.

Het was een wereld op zich die haar broer en zijn vrouw daar op een paar honderd meter van zijn wieg gecreëerd hadden. Een gesloten wereld. Gerda was er amper ooit geweest. Regelmatig (bijna dagelijks) observeerde ze vanachter het raam van de opkamer, de plaats waar haar broer en zij vermoedelijk ooit verwekt waren, de almaar uitdijende vesting. Als ze met haar eeltige handen haar ogen goed genoeg droogwreef, kon ze in de nieuwe keuken haar broer en zijn vrouw zien bewegen. Zelfs de pannen op het vuur kon ze bij helder weer zonder verrekijker ontwaren. Maar wat er op tafel kwam en wat er verder in de bungalow allemaal uitgevoerd werd, dat bleef voor haar verborgen. Dat was voer voor haar rijke fantasie, die het gretig opslokte. Hoewel ze ook in hun jeugd weinig woorden met elkaar gewisseld hadden, hield ze van haar broer. Eigenlijk had ze het nooit helemaal verwerkt dat hij het ouderlijk huis had verlaten. Van haar andere twee broers en haar twee zussen had ze dat veel makkelijker geaccepteerd. Die waren niet alleen uit het huis maar ook uit haar blikveld verdwenen. Ze zag hun keukens en hun pannen niet, dus viel er over hen veel minder te fantaseren.

Er was een tijd geweest dat het er sterk op leek dat het moment waarop zij zelf de Larixweg zou verlaten nakende was. Voor de buitenwereld althans. De bewoners van de boerderijen die tot dezelfde uithoek behoorden en die vanuit hun keukens de boerderij aan de doodlopende zandweg konden zien liggen, zullen het ongetwijfeld gedacht hebben. Ze vingen glimpen op van Gerda's wording tot een struise, goedlachse jonge meid, maar wisten niets van wat er in haar hoofd omging. Zelf had ze er in het epicentrum van haar gedachten maar heel kort, misschien wel nooit, in geloofd. Ze had maar alsof gedaan, wist ze later, toen ze deze episode uit haar leven achter zich gelaten had.

De jongen die haar naar elders had kunnen en denklijk ook willen vervoeren, had ze ontmoet op de kermis. Dat was in het veendorp in welks uitgestrekte buitengebied de Larixweg lag het hoogtepunt van de cirkelgang die ieder jaar was. Gerda hield helemaal niet van de kermis. Ze werd al misselijk als ze aan een draaimolen dacht, laat staan dat ze uit eigen vrije wil op de rug van zo'n paardje zou kruipen. Maar

haar ouders verplichtten haar min of meer samen met haar broers en zussen tenminste op zondagmiddag naar de kermis te gaan. Daar dienden opgroeiende jongeren van de partij te zijn, vond haar moeder. En als ze zich daartegen verzette, begon zelfs haar anders zo zwijgzame vader op haar in te praten.

"Ge moet echt gaan, meske, " zei hij dan. "Da heurt zo."

Het was op zo'n zondagmiddag dat ze aan de rand van het kermisterrein stond toe te kijken, hoe anderen, ook haar broers en zussen, zich vermaakten, toen er ineens een jongen op haar schouder tikte.

"Hoeh," gilte ze en haar voeten kwamen even los van de grond.

"Nie skrikken," klonk het in haar rechteroor. "Ik duu niks."

Ze keek opzij en keek in de nogal troebele ogen van een jongen die ze nooit eerder gezien had. Hij grijnsde haar toe op zo'n manier dat ze meteen wist dat hij haar die middag over haar angst voor draaimolens heen zou helpen. Ze wilde iets terugzeggen, iets gevats, waardoor haar schrikreactie en korte luchtreis er niet geweest leken te zijn, maar de woorden weigerden over de rand van haar onderlip te kruipen. De jongen liet zich daar evenwel niet door uit het veld slaan.

"Kom," zei hij. "Dan gaan we in de draaimeulen."

Zo was een periode van bijna acht jaar begonnen. De periode van haar eerste en enige (enige echte) verkering. Ben was een aardige jongen. Zijn vader had een boerderij die aanzienlijk groter was dan die van haar vader en aangezien hij de oudste zoon was in een gezin van acht kinderen was hij voorbestemd zijn vaders bedrijf over te nemen. Dat hij er de oorzaak van was dat ze kort na hun eerste ontmoeting mank was gaan lopen, had ze hem nooit echt kwalijk genomen.

"Vlieg nog us meske," had hij gezegd toen ze in een naburig dorp naar de kermis waren gegaan. Toen ze van de draaimolen wilde stappen, had hij haar onverhoeds met zijn krachtige handen in haar flanken gegrepen en vervolgens losgelaten. Op het moment dat haar voeten de grond weer raakten, een kleine eeuwigheid later, had zij een steek in haar rug gevoeld.

Vanaf die dag ging ze hompelend door het leven. Enkele dagen nadat Ben het lot zo een handje geholpen had, de hand van een goedaardige

boerenzoon, was ze twintig jaar geworden. Haar lievelingsbroer, Gerard, was op dat moment zestien. Al was hij nog haast zwijgzamer dan haar vader, toch keek hij al naar meisjes. Toen op een zondag, drie maanden na haar twintigste verjaardag, een meisje op een roestige fiets doodgemoedereerd aan de boerderij voorbij gefietst was, alsof er verderop nog andere huizen lagen, was hij van zijn stoel opgesprongen en haar achterna gerend. Of hij het meisje achterhaald had en wat hij vervolgens met haar uitgespookt had, had ze hem nooit gevraagd, maar het was of haar die dag duidelijk geworden was dat ook Gerard op den duur de boerderij in de tijd zou achterlaten.

Hoewel haar verkering met Ben nog maar net begonnen was en nog bijna acht jaar zou duren, had ze achteraf het gevoel dat het haar op die dag, in de lente van het jaar 1947, nog meer duidelijk geworden was dat haar vrijer niet degene was waarop zij tijdens nachtelijke uren op het kleine zolderkamertje zo vurig gehoopt had. Het was alsof ze in de blik in de ogen van haar broer, nadat hij hevig transpirerend teruggekomen was, gezien had dat Ben haar veel zou kunnen geven, een grote boerderij, een grote keuken, een groot fornuis, een groot gezin misschien zelfs, maar geen verlossing. Dat de verkering desalniettemin zo lang duurde, en niet alleen de buurtgenoten maar ook haar ouders en broers en zussen dachten dat het een kwestie van tijd was voordat ze zouden gaan trouwen, was de verdienste van Ben. Hij had geen antenne voor haar twijfel en liet zich door geen enkele aarzeling uit het veld slaan. Hij was altijd goedgemutst, had een aanstekelijke lach en wist het toch al zonnige karakter van Gerda nog meer te laten schijnen. Ook aan gespreksstof hadden ze nooit gebrek. Gerda had het grootste deel van haar genen van haar moeder geërfd en zeker ook de behoefte om stiltes op te vullen met woorden of geneurie. Ben en zij hadden elkaar bij elke ontmoeting opnieuw veel te vertellen en daar waren ook gesprekken bij over hun toekomst als man en vrouw, als de nieuwe boer en boerin van de boerderij van Bens vader. Gerda dacht daar vrolijk over mee, behalve als Ben vroeg wanneer die toekomst zou aanvangen.

"Nu nog niet," zei ze dan en vervolgens bracht ze het gesprek op een ander onderwerp.

Dat deed ze ook als Ben lichamelijk toenadering tot haar zocht. Een kus kon ze nog wel verdragen en zijn hand op haar schouder tolereerde ze meestentijds ook. Maar als Ben haar wat steviger vastpakte, gilde ze net zo als bij het begin van hun eerste ontmoeting op de kermis. En als hij het waagde met zijn handen in de buurt van haar borsten te komen, krijste ze zelfs totdat hij haar losliet. Ben keek haar dan kort aan met een lege blik in zijn troebele ogen, om vervolgens weer in lachen uit te barsten.

Ze was zevenentwintig toen ze de verkering met hem verbrak. Een dag daarvoor had hij haar, bepaald niet voor de eerste keer, ten huwelijk gevraagd.

"Hoeh," had ze weer eens gegild, waardoor hij in de lach schoot.

"Ut wordt ted meske," zei hij tussen twee lachsalvo 's door. "Anders gift ons vader de boerderij an men bruur."

De nacht voordat ze de voor Ben fatale woorden sprak, had ze voor de tweede keer in haar leven niet kunnen slapen. De eerste keer was een nacht in de beginjaren van hun verkering geweest. Er had die nacht een Engelse jongeman in hun boerderij gebivakkeerd. De jongeman, Arthur geheten, was in het slotjaar van de oorlog een aantal weken in hun boerderij ingekwartierd geweest en had vriendschap gesloten met Gerda 's oudste broer. Na afloop van de oorlog waren ze met elkaar blijven corresponderen. Dat had ertoe geleid dat Arthur enkele jaren na de oorlog terug naar de Larixweg was gekomen om aan zijn correspondentievriend en de rest van het gezin zijn verloofde te komen voorstellen.

Vanaf het moment dat ze de drempel overschreden, had Gerda zich ongemakkelijk gevoeld. Niet omdat haar vader naar de koeienstal was gevluht, of omdat haar oudste broer een hoofd als een vuurbal had gekregen. Ook niet omdat ze zelf de Engelse taal niet machtig was en zich daarvoor schaamde. Nee, het was het absolute gebrek aan genegenheid tussen de twee zogenaamde geliefden dat haar het gevoel gaf een indringer te zijn in haar eigen huis. Ze wisselden geen enkele blik van verstandhouding, ze raakten elkaar geen enkele keer aan. Het enige wat ze gemeen leken te hebben was de taal die ze spraken.

Wel brachten ze die nacht door in dezelfde kamer, het benauwde vertrek waar in andere nachten haar twee zussen sliepen en dat door een houten, niet geïsoleerde wand van haar slaapkamer gescheiden was. Maar waar ze in andere nachten soms de slaap moeilijk kon vatten omdat ze haar zussen haast woordelijk kon verstaan en ook als ze stopten met praten hun bedden kon horen kraken, wilde het deze keer niet lukken omdat ze helemaal niets hoorde. Geen gekraak, geen gegiechel, zelfs geen gesnurk. Helemaal niets. Alsof de Engelse gasten bij het betreden van de kamer ter plekke de adem benomen was. Het ontbreken van geluid beangstigde haar zo, dat ze haar ogen niet eens durfde te sluiten. Ze kreeg het benauwende gevoel dat ze, wanneer ze in slaap zou vallen, zich voor de rest van haar leven in een vacuüm zou moeten bevinden waarin geen enkel geluid zou kunnen doordringen. Alleen haar eigen gedachten doorbraken de tergende stilte.

"Verlos me!" klonk het in haar hoofd. "Verlos me toch!"

Pas toen Arthur en zijn verloofde de volgende dag afscheid hadden genomen, ontspande ze. De lach kwam terug op haar gezicht en transformeerde in luttele seconden tot een onbedaarlijke schaterlach. In de keuken keken de andere aanwezige gezinsleden haar met grote ogen aan.

"Dat ha ha dat wordt ha ha dat wordt niks ha ha tussen die twee," hikte ze, terwijl lauwe tranen uit haar ooghoeken stroomden.

Aan die nacht en de daaropvolgende ochtend had ze moeten terugdenken in de nacht voordat ze haar eerste en enige verkering beëindigde. Drie weken na Arthurs bezoek had haar oudste broer een brief van hem ontvangen. Hij schreef dat hij tot zijn spijt de relatie met zijn verloofde had moeten verbreken. Het was voor hem onmogelijk gebleken zijn ware gevoelens te onderdrukken, vertaalde haar broer. Hij kreeg er net zo'n rooie kop van als toen zijn correspondentievriend en diens vriendin over de drempel waren gestapt.

Haar ware gevoelens, dacht Gerda, terwijl haar ogen de strijd aanboden met het duister. Wat waren haar ware gevoelens? Was Ben degene die haar verlossing zou brengen? Hoe vaak ze zich die nacht deze vraag ook had gesteld, het antwoord was steeds hetzelfde geweest. Nee.

De dag nadat ze Ben zonder een spoortje mededogen in het ongeluk gestort had, wist ze wat al lang als een waarschijnlijkheid in haar opgeslagen had gelegen plotseling zeker: ze zou nooit de boerderij aan de Larixweg verlaten. Ze zou er wonen tot de dood haar op een dag zou komen halen. En dan nog zou haar geest er blijven rondwaren. Geen boze geest zou het zijn, maar een die anderen, de toekomstige bewoners van de boerderij, blij en gelukkig zou maken. Al zouden ze de hele boerderij verbouwen, ze zouden zeker merken dat zij hier lange tijd vertoefd en op enig moment in haar leven verlossing gevonden had.

Tot die verlossing zich aandiende, en daarna ook nog, zou de verzorging van haar ouders haar levensdoel zijn. Hoe oud en hulpbehoevend ze ook werden, ze zou met alle kracht die in haar was zich uitsloven om voor hen het leven zo aangenaam en comfortabel mogelijk te maken. Zowaar ze Gerda heette.

Haar vader had een zwakke gezondheid. Dat had ze als kind al geweten, maar werd naarmate de jaren vorderden steeds duidelijker. Hij ademde altijd zwaar, niet alleen als hij de stal had schoongemaakt of een koe had helpen kalven, maar ook op zondag als hij na de mis in zijn luie stoel zat. Een raspande adem was het, die hij vanuit de uiteinden van zijn zware lichaam steeds naar boven leek te moeten duwen. Een prettig geluid was het niet. Het vulde de hele voorkamer, waar alleen op zondagen het leven op de boerderij zich afspeelde.

Andere geluiden kwamen er nauwelijks uit zijn mond. Alleen als er visite was, zijn broer of een van zijn zussen, bleek hij over meer dan een rudimentair spraakvermogen te beschikken. Ook dan was hij geen grote prater, maar hij leverde toch wel zo nu en dan een bijdrage aan het gesprek dat rond de thema's weer, koeien en wederopbouw werd opgebouwd. Soms maakte hij zelfs een grapje en als daar om gelachen werd, keek hij de kring rond alsof hij de aanwezigen nooit eerder gezien had.

Als er geen bezoek was, was hij in zichzelf gekeerd. Urenlang kon hij zich achter zijn lijfblad, de Boer en Tuinder, verschuilen, maar ook als hij niets te lezen had, kwamen er nauwelijks woorden over zijn lippen.

Zijn adem was zijn taal en verder sprak hij voornamelijk met zijn ogen. Donkere ogen waren het. Bruine ogen, die via de lijn der erfelijkheid als getrouwe kopieën in Gerda's gezicht een tweede leven hadden gekregen. Maar waar Gerda's ogen vaak lachten, net als de blauwgroene ogen van haar moeder, stonden haar vaders ogen meestal droef. Regelmatig waren ze ook gevuld met tranen. Een weemoedig man was hij, al kwamen zijn kinderen er nooit achter wat de grond van die weemoed was.

Gerda was drieëndertig toen haar vader overleed. Die ochtend had hij nog dieper geademd dan anders. Amper twee maanden daarvoor hadden ze de tijding gehad dat hij darmkanker had. Opname in het ziekenhuis van het dichtstbijzijnde stadje was niet zinvol meer geweest. Er waren zoveel uitzaaiingen dat een behandeling het proces niet eens zou kunnen vertragen. Vanaf de dag van de onheilstijding had Gerda zich met nog meer toewijding op haar vaders verzorging gestort. Zij zag het als een heilige dochterplicht zijn ziekbed enigszins te veraangenamen. Ze waste hem, ze depte zijn ogen droog, ze las aan zijn voeteneind de Boer en Tuinder voor en op de momenten dat hij sliep runde ze samen met haar moeder het huishouden en verzorgde ze de beesten.

Later die ochtend had ze hem aan haar arm meegenomen naar de wei. Daar had hij met zichtbare moeite zijn rechterhand als een trillende zonneklep boven zijn ogen gezet en om zich heen over zijn grond gekeken. Zijn ogen waren volgestroomd met tranen en toch had Gerda niet in de gaten gehad dat hij afscheid aan het nemen was. Dat had ze zich later die dag pas gerealiseerd, toen ze zijn lichaam voor de laatste maal gewassen had en zijn ogen voor de laatste keer had drooggedept. Hij was die middag zo snel achteruit gegaan, dat zelfs Gerard en zijn vrouw hem niet meer bij kennis hadden gezien. Haar andere broers en haar zussen en hun partners waren pas in de Larixweg gearriveerd toen hij zijn laatste adem al had uitgeblazen.

De daaropvolgende dagen waren een roes. Het regelen van de begrafenis en alles wat erbij kwam kijken en het opvangen van haar moeder slokten haar zo op, dat er in haar hoofd geen ruimte overbleef voor verdriet. Zelfs toen de sobere houten kist in de kuil werd

neergelaten, kwamen er geen tranen. Het was of haar blijmoedige karakter haar niet toestond verdrietig te zijn over iets wat al enkele weken onvermijdelijk leek.

Drie dagen later brak ze alsnog. Tijdens het koeien melken gingen van het ene op het andere moment de sluisen open. Een niet te stelpen tranenvloed stroomde via haar wangen in de melkemmer en mengde zich met het dierlijke vocht tot een waterige substantie. Het was niet alleen dat nu pas tot haar doordrong dat ze haar vader nooit meer zou zien en ze hem dus ook nooit meer een koe zou zien melken. Het was vooral de twijfel die als een bedwelmende walm vanuit de emmer omhooggekomen was. Waarom was haar vader altijd zo zwijgzaam geweest? Had hij in de drieëndertig jaar dat ze hem gekend had ook op verlossing gehoopt en had hij die, behalve tijdens het melken van zijn koeien, ooit wel gevonden?

Een week was ze uit haar evenwicht geweest. Toen vond ze dat ze genoeg gesomberd had. Na op de tiende dag na de begrafenis weer eens een kwartier door het raam van de opkamer naar de bungalow van haar broer gestaard te hebben, sloeg ze met een vlakke hand zichzelf in het gezicht.

"Kom op, Gerda," zei ze, "er moet gewerkt worden."

Vanuit de stal klonk, als een bevestigende echo, het geloei van enkele koeien. Ze begreep het signaal. De nagedachtenis aan haar vader diende ze in ere te houden door zijn beesten en zijn weduwe de best mogelijke zorg te geven.

Met alle kracht die ze in zich had hervatte ze haar taken. Ze poetste, ze kookte, ze waste, ze schrobde en ze molk dat het een aard had. Behalve op zondagen droeg ze altijd een schort en daarin was ze voor haar moeder huishoudster, verpleegster, praatpaal en dat alles met zo veel overgave dat vanonder haar zwarte krulhaar bijna permanent het zweet tappelings over haar slapen liep.

"Hè, hè," hoorde ze zichzelf regelmatig zuchten. Maar haar zonnige karakter leed er nauwelijks onder.

Op een middag in juni, haar vader was een half jaar dood, werd er plotseling aangebeld. Ze schrok er zo van dat ze de stofdoek uit haar

handen liet vallen. De bel werd in de Larixweg nauwelijks ooit gebruikt. Bezoek kwam er altijd achterom en stapte via de stal de keuken binnen.

"Gerda, de bel," riep haar moeder vanuit haar stoel in de voorkamer. Daar deed ze sinds haar man dood was iedere middag een dutje. Er klonk paniek in haar stem. Alsof ze niet alleen ruw in haar slaap gestoord was, maar ook degene die de bel beroerd had gezien had en daarvan geschrokken was.

Gerda hompelde naar de voordeur.

"Wie is het?" fluisterde ze tegen haar moeder.

"Gin idee," antwoordde ze. "Ik zat te dromen."

Gerda bleef halverwege de hal staan. Zou het, dacht ze. Maar ze voelde via haar al wat gekromde ruggengraat zoveel spanning omhoog kruipen, dat ze de gedachte niet eens kon afmaken. Ze deed nog een paar stappen naar voren en opende de deur half. Mocht het geen goei volk zijn, dan kon ze hem nog altijd dichtdoen.

Voor haar stonden twee mannen die allebei klein van stuk waren. Ze hadden allebei een enigszins verformfaaide pet op hun hoofd. En ze hadden dezelfde ogen als van goeiige honden die met hoop op een beloning hun baasje aankeken. Als een van hen dadelijk begint te praten, loopt er beslist een straaltje kwijl uit zijn mond, schoot het door Gerda heen. De in haar opgehoopte spanning vloeide weg in de deurmat. Er ging geen enkele dreiging van de mannetjes uit, dus ze deed de deur helemaal open. Later, jaren later, had ze zich midden in een slapeloze nacht wel eens afgevraagd wat er gebeurd zou zijn als ze de deur toen niet gastvrij geopend had, maar hem vlak voor de neuzen van de onbekende gasten had dichtgesmeten.

"Goeiemiddag, wa kan ik vor jullie doen?" zei ze.

Het mannetje links kuchte. Nu pas zag ze dat de twee weliswaar veel op elkaar leken, maar dat degene die zijn mond opende een stuk ouder was. Het zijn vader en zoon, schoot het door haar heen. Waar kwamen ze vandaan? Zou Gerard hen gezien hebben toen ze voor zijn bungalow langs gingen? Waarschijnlijk wel. Gerard zag altijd alles.

Nogmaals kuchte het mannetje. Vervolgens nam hij zijn pet in zijn hand, keek opzij en wachtte tot de ander zijn voorbeeld volgde. Toen hij dat deed, begon hij te praten.

Nog geen twee maanden later trok het andere mannetje bij hen in. Wim heette hij. Hij was een van de twaalf kinderen van degene die het eerst zijn pet had afgezet. Die had een paar dorpen verderop, daar waar ze huus en thuus zeiden, een grote boerderij. Daar was werk genoeg voor een aantal van zijn zoons, maar niet voor allemaal. Vandaar dat hij op zoek was gegaan naar boerderijen waar zijn jongere zoons konden werken. In die zoektocht was hij ook in de Larixweg beland. Hij had via via vernomen dat er in het boerenbedrijf daar geen man meer was om de koeien te melken en de stallen schoon te houden. Daarom was hij die dag in juni op zijn scooter gestapt en had hij zijn jongste zoon gevraagd achterop te klimmen.

Wim was bijna tien jaar jonger dan Gerda en bijna een kop kleiner. Hij lachte toen hij voor de tweede keer over de drempel stapte, een beetje schaapachtig, terwijl zijn ogen zijn eigen klompen leken te bestuderen. Toen hij zijn pet afzette, zag Gerda dat zijn haar wat rossig was en hij achter op zijn hoofd al wat begon te kalen. Ze vond hem aandoenlijk, al wist ze vanaf de eerste dag dat hij niet degene was op wie ze, ergens in haar achterhoofd, haar hoop gesteld had.

Maar werken kon hij. Haar vaders stal paste hem als een jas, alsof hij vanaf zijn geboorte aan de Larixweg gewoond had. Als hij daar of op het weiland aan het werk was, twinkelden zijn ogen. Het melken van de koeien, het verzorgen van de varkens, het voeren van de kippen, het uitrijden van mest en het schoonhouden van de stal, het waren stuk voor stuk handelingen die hij verrichtte alsof het zijn natuurlijke bestemming was. Hij hoefde niet op verlossing te hopen. Die had hij bij zijn aankomst in de Larixweg gevonden.

Minder dan een jaar na die aankomst trouwden ze. Pas tijdens de huwelijksmis kwam Gerda erachter dat Wim niet kon lezen. Hij had het misboekje wel opengeslagen, maar hij had iedere keer als ze opzij keek de verkeerde bladzijde voor zich.

De nacht na het feest kon ze weer eens de slaap niet vatten. Wim lag naast haar op zijn rug en snurkte luid. Bij het licht van de maan zag ze dat hij een gelukzalige glimlach om zijn mond had. Ze streek over zijn voorhoofd, maar hij reageerde niet. Ze wist bijna zeker dat hij over koeien droomde.

3

Wim sloeg haar.

Wanneer hij dat voor de eerste keer gedaan had en wat toen de aanleiding geweest was, wist ze niet meer. Misschien, dacht ze later, toen het al lang een ritueel geworden was, was ze die eerste nacht al wel bang van hem geworden. Dat gesnurk, die zelfvoldane glimlach, het feit dat hij niet eens merkte dat hij gestreeld werd, het waren voortekenen geweest. Toen had ze om haar moeder moeten gillen. Of beter nog, ze had moeten opstaan. Ze had via de voordeur de boerderij moeten ontvluchten en had, zo snel als haar benen dat toelieten, naar de bungalow van haar broer moeten lopen. Als hij midden in de huwelijksnacht van zijn zus geboek op zijn voordeur zou hebben gehoord, zou hij onmiddellijk begrepen hebben dat zij het was. Hij zou haar binnengelaten hebben en haar net zo lang in een van de vertrekken onder zijn dak ondergebracht hebben tot Wim terug naar zijn vader was gegaan met de belofte nooit meer een voet op het zand van de Larixweg te zetten. Gerard had Wim en zijn vader immers die eerste keer met hun gammele scooter de doodlopende zandweg in zien rijden en meteen begrepen dat zij onheil kwamen brengen. Dat had hij weliswaar nooit met zoveel woorden verteld, maar Gerda had het gevoeld aan de zelfs voor zijn doen afstandelijke manier waarop hij Wim vanaf het begin benaderd had.

Maar ze was blijven liggen. Ze had haar jonge echtgenoot nog een paar maal gestreeld en naar zijn gesnurk liggen luisteren. In de vroege ochtend, toen ze al enkele malen een haan had horen kraaien, was ze alsnog in slaap gevallen.

Meer dan tijdens haar jawoord in de kerk had ze daarmee haar lot bezegeld. Toen ze na een paar uurtjes slaap wakker was geworden, was het bed naast haar leeg. Wim was al lang in de stal. Al kon hij niet lezen, hij was slim genoeg om te weten dat het gezamenlijk doorkomen van de eerste nacht als man en vrouw betekende dat hij deze boerderij voortaan zou mogen bestieren.

Snurken deed hij iedere nacht. En niet zomaar een beetje, maar met net zoveel overgave als waarmee hij overdag in de stallen en op het weiland werkte. Er viel bijna niet tegenin te slapen. Het was als een motorzaag die iedere nacht een bos van tien hectaren om moest zagen. Soms viel hij even stil en steeds weer hoopte Gerda dat ze eindelijk rustig kon gaan slapen. Maar net als ze weggezakt was, begon hij weer, met verhevigde kracht, alsof hij in de tussentijd de motor van verse olie had voorzien, genoeg voor weer een paar hectaren.

Het duurde een paar maanden voordat Gerda het gesnurk van haar echtgenoot bespreekbaar durfde te maken. Dat ze er in die periode steeds vermoeder was gaan uitzien en dat ze flinke wallen onder haar ogen had gekregen, was Wim waarschijnlijk niet opgevallen. Hij keek haar dan ook zelden of nooit aan. Als hij aan tafel zat en op de andere schaarse momenten dat hij niet in de stal of op het land was, was zijn blik meestal naar beneden gericht, naar wat er op zijn bord of op de vloer lag. Ze deed wel eens pogingen zijn blik te vangen, trachtte hem toe te lachen, maar als ze al oogcontact hadden, duurde dat nooit langer dan een halve seconde. Dan zakten zijn ogen weer naar hun natuurlijke positie en was het alsof hij niet zijn vrouw maar een volstreekte vreemde even had aangekeken en die meteen daarna vergeten was.

"Wim," zei ze op een ochtend toen ze weer nauwelijks geslapen had, "ut gaat zo nie meer."

Hij schoot overeind, alsof ze hem met die woorden uit een diepe slaap gewekt had en het al tijd was om de koeien te gaan melken. Hij keek haar, voor het eerst sinds de huwelijksmis, langer dan twee seconden aan.

"Wa nie?"

"Ik kan nie slapen door da gesnurk van jou," zei Gerda.

Nog een keer keek Wim haar aan. Zijn mond viel open. Haar ogen vielen op een paar zwarte plekken in zijn gebit die haar nog niet eerder opgevallen waren. Daardoor zag ze zijn hand niet aankomen. Ze zag hem pas toen het te laat was om hem te ontwijken. De grote, eeltige hand raakte haar vol in het gezicht. Ze was te verbouwereerd om au te zeggen.

"Hier," briepte Wim. "Da zal oe leren men te beschuldigen."

De tweede klap liet niet lang op zich wachten. Dit keer was het aan het begin van de nacht. Gerda lag al op haar buik en had van pure vermoeidheid haar ogen al gesloten. Ze was zo uitgeput dat ze dwars door Wims gesnurk heen in een comateuze slaap zou zijn gevallen, ware het niet dat Wim haar daar geen kans voor gaf. Hij duwde zijn lijf tegen het hare en voor ze doorhad wat er gebeurde, trok hij vervaarlijk zuchtend haar onderbroek omlaag. Ze wilde gaan gillen, maar voelde hoe haar hoofd in haar kussen werd gedrukt, waardoor haar de adem bijna benomen werd. Ze wist niet wat haar overkwam. Nooit eerder had Wim op zo'n manier toenadering tot haar gezocht. Ook Ben had dat nooit gedaan.

Toen Wim achter op haar ging liggen en ze voelde hoe hij ook zijn eigen pyjamabroek en onderbroek omlaag begon te schuiven, kon ze haar hoofd iets oprichten.

"Moeder!" schreeuwde ze. "Hij verm..."

De overige klanken smoorden in het kussen, waar haar hoofd opnieuw hardhandig ingeduwd werd. Meteen daarna kreeg ze een flinke klap in haar hals.

"Kop dicht!" klonk het boven haar.

Haar moeder kwam niet. Gerda wist niet of ze in de opkamer haar gesmoorde noodkreet gehoord had. Ze zei er de volgende dag in ieder geval niets over. Gerda had de hele dag last van een brandende pijn in haar onderlijf, maar ze durfde er tegen haar moeder niet over te beginnen, uit angst dat Wim vanuit de stal het woonhuis zou komen binnenstormen en haar opnieuw zou toetakelen. Ze verzorgde haar moeder zoals ze dat op de andere dagen deed en probeerde daarbij even vrolijk te kijken. Dat viel door de herinnering aan het warme, harde,

kloppende geval dat Wim bij haar naar binnen had geduwd niet mee, maar haar moeder stelde haar geen vragen.

Tijdens haar middagdutje overwoog ze naar het huis van haar broer te vluchten en daar te vertellen wat haar die nacht overkomen was. Maar ze durfde niet. Als het haar al zou lukken de boerderij ongezien te verlaten en de bungalow te bereiken voordat Wim haar zou achterhalen, dan, zo vreesde ze, zou hij zijn woede kunnen koelen op haar bejaarde moeder. Dat mocht ze niet op haar geweten hebben. Dus bleef ze binnen en stortte zich op het huishoudelijk werk.

Na die tweede klap was ze altijd als Wim in haar buurt was op haar hoede. Alles wat ze deed, deed ze uit berekening teneinde hem geen aanleiding te geven haar opnieuw te slaan. Ze kookte de gerechten waarvan ze wist dat hij ze lekker vond. Ze hielp hem met het schoonhouden van de stal. Ze hing tijdig een schone overall voor hem klaar. In bed zei ze nooit meer iets van zijn gesnurk en als hij, eens in de week, haar onderbroek naar beneden trok en zijn gloeiende lid bij haar naar binnen stootte, verzette ze zich niet maar liet ze hem begaan. Toch kon ze met al die aandacht en lijdzaamheid niet verhinderen dat hij regelmatig zijn beheersing verloor en haar sloeg. Wanneer dat was, viel nooit te voorspellen, al was het altijd op momenten dat ze met zijn tweeën waren.

Als haar moeder nooit hoorde wat er zich 's nachts op hun slaapkamer allemaal afspeelde, dan was er voor haar weinig reden om aan Wim te twifelen. Hij had een groot boerenhart en bestierde de boerderij met een niet aflatende inzet. Bovendien gedroeg hij zich in haar bijzijn als een getrouwe kopie van de ideale schoonzoon. Hij informeerde bijna dagelijks naar haar gezondheid, was goedlachs en at met zoveel gretigheid van het hem voorgezette eten dat ze regelmatig vertederd naar hem zat te kijken.

Ook op zondagen, als Gerda broers en zussen met hun partners op bezoek kwamen, gedroeg Wim zich voorbeeldig. Hij trok zijn beste pak aan, zette zijn mooiste pet op en kwam er in de voorkamer bij zitten. Zolang ze er waren, hield hij zijn hoofd gewoon omhoog en was hij een volwaardig deelnemer aan het gesprek dat hij veelvuldig

lardeerde met grappige anekdotes uit zijn geboortestreek. Hij wist zoveel aandacht op zich te vestigen, dan geen van de familieleden haar ooit goed aankeek en de onmacht en vermoeidheid zag die achter haar lach schuilgingen.

Die schaarse keren dat Gerard en zijn vrouw aanschoven, verliep zo'n zondag anders. Dan stond Wim op en mompelde hij dat er in de stal nog werk gedaan moest worden. In de blik waarmee haar lievelingsbroer hem nakeek als hij de voorkamer verliet, meende Gerda dan argwaan te zien. Maar zeker wist ze dat niet, want in zijn woorden liet hij die nooit merken. Wat ze wel zeker wist, was dat ze op zo'n avond, als Gerard en zijn vrouw zich al lang weer in hun bungalow verschanst hadden, klappen zou krijgen.

Een gevangene was ze, in haar eigen geboortehuis. Verlossing leek verder weg dan ooit.

4

Nadat ze de lakens in de opkamer verschoond had, ging ze op de rand van haar moeders bed zitten. Ze voelde zich misselijk van moeheid. Liefst zou ze in het bed kruipen waarin ze bijna vijfendertig jaar geleden geboren was en een honderd dagen durende winterslaap houden. Wellicht zou haar wereld er na zo'n slaap heel anders uit zien. De gedachte alleen al voelde echter als iets zondigs. Als ze de slaap al zou kunnen vatten, zou Wim haar binnen een paar uur ruw uit haar droom komen wekken. Hij zou zeker zijn handen laten wapperen om haar weer terug naar de realiteit te voeren.

Daarom kwam ze alweer snel overeind. Omdat er een pijscheut door haar rug schoot, moest ze met haar rechterhand steun zoeken bij de vensterbank.

"Hè hè," zuchtte ze. "Ik lijk wel een oud wijf."

De pijn zakte wat. Maar vanuit haar onderrug kwam een nieuwe pijngolf aanrollen, nog krachtiger dan de vorige.

"Wa heb ik toch," steunde ze. Ze legde ook haar andere hand op de vensterbank en keek naar buiten. Ook de tweede golf ebde langzaam weg.

De zon scheen en de lucht was helderblauw. Als de bomen langs de Larixweg niet nog zo kaal waren, zou je kunnen denken dat de lente op uitbreken stond. Maar het was nog januari. Het duurde nog een hele tijd tot de winter voorbij was. En bovendien, al werd het lente, het was zeer de vraag of die haar ook nieuwe kansen zou bieden.

Gerda verlegde haar handen en draaide haar bovenlijf wat naar rechts. Ook de bomen bij de bungalow van haar broer waren nog kaal. Ze hoefde haar ogen nauwelijks scherp te stellen om in de keuken te kunnen kijken. Ze zag Gerards vrouw er rondscharrelen. Wat ze precies deed viel niet vast te stellen, maar er ging een vanzelfsprekende doelgerichtheid van haar handelingen uit die haar jaloers maakte. Het leven van haar schoonzus leek zoveel eenvoudiger dan het hare.

Ineens realiseerde Gerda zich dat ze die nacht over haar broer en zijn vrouw gedroomd had. Ergens halverwege de nacht was ze uit die droom wakker geworden. Ze had geprobeerd de beelden vast te houden, maar door het monotone gesnurk van Wim was dat niet gelukt. Vanochtend had ze nog slechts een vage herinnering aan de droom gehad. Nu kwamen flarden ervan terug op haar netvlies. Ze was in Geards slaapkamer geweest. Daar had ze op de rand van het echtelijke bed toegekeken hoe de lichamen van haar broer en zijn vrouw in elkaar verstrengeld waren en hoe ze elkaar intens zoenden. Jaloezie had ze niet gevoeld. Eerder bewondering. Gerard had haar aanwezigheid opgemerkt, maar niets tegen haar gezegd. Hij leek er geen moeite mee te hebben dat ze toeschouwer was van hun intieme samenzijn, alsof haar aanwezigheid in die kamer vanzelfsprekend was.

Ze moest erom lachen. Wat een droom, dacht ze. Ze voelde hoe het bloed naar haar wangen stroomde en als een reflex duwde ze haar voorhoofd tegen de ruit. Dat gaf enige verkoeling.

"Gerda, Gerda," zei ze tegen zichzelf.

Toen ze een paar minuten zo gestaan had, werden haar benen zwaar. Ook diende zich in haar onderrug een nieuwe pijnscheut aan, heviger nog dan de vorige.

"Wa is er toch met me aan de hand?" zuchtte ze. Niet veel, dacht ze even later. Ze moest gewoon naar de wc.

Nog even stelde ze scherp op Gerards keuken. Toen liet ze de vensterbank los en draaide ze zich om. Schuifelend, met een hand zo lang mogelijk steun zoekend aan haar moeders bed verliet ze de opkamer. De rugpijn begeleidde haar en liet zich nog meer gelden toen ze het trapje naar de keuken afdaalde. Ze voelde zich een oude vrouw.

Gelukkig waren Wim en haar moeder niet in de keuken en kon ze zonder vragen te hoeven beantwoorden verder strompelen naar de stal. Ook daar was Wim niet en ongezien kon ze de ruimte met de poepdoos binnengaan. Ze trok aan het koord van de lamp en deed de deur op slot. Het optillen van het houten deksel, het opschorten van haar rok, het laten zakken van haar kousen en haar onderbroek, het waren handelingen die zoveel inspanning vergden, dat haar, toen ze eindelijk zat, een zucht ontsnapte die diep uit haar onderlijf leek te komen. Ze plaatste haar ellebogen op haar bovenbenen en liet haar kin op haar handen rusten.

"Hè, hè," zei ze. "Hè, hè, ik zit."

Hoewel er een zware poeplucht hing en de kou uit de vloer en de muren leek te komen, kwam er weldadig gevoel van ontspanning over haar. Als ze hier, in deze besloten ruimte, de rest van de dag zou mogen doorbrengen, zou niemand haar horen klagen.

Toen ze zo een paar minuten op de poepdoos had gezeten, kwam er evenwel van onder weer zo'n snijdende pijn opzetten. Ze had wat geplast, maar ontlasting was er nog niet gekomen.

"Hè, hè," zei ze weer. Ze sloot haar ogen in een poging de pijn weg te denken, maar het effect was eerder averechts.

"Nondeju," zei ze.

De echo van die kreet zoemde na in haar oren. Terwijl dat geluid langzaam wegstierf, kwam iets anders ervoor in de plaats. Een besef was het. Een plotseling weten. Eerst vaag, maar steeds helderder. Steeds zekerder. Dat was er dus met haar aan de hand. Daar kwamen die verdomde steken dus vandaan. Ze was ...

Ja, dat was het. Eindelijk was een diepe wens verhoord. Een wens die ze nooit had durven uitspreken, zelfs niet naar zichzelf toe. Na vandaag

zou alles anders zijn. Nooit meer zou Wim zich op haar afreageren. De pijn was ter plekke verdwenen. Ze had helemaal geen pijn gehad. Signalen waren het geweest. Signalen dat haar leven op het punt stond een onvoorziene maar o zo mooie wending te nemen. Ze moest zich inhouden om de plotselinge blijdschap niet uit te schreeuwen.

De week die volgde op haar ontdekking durfde ze nog niks tegen Wim te zeggen. Het was een week waarvan ze alle uren, alle minuten van de dagen intens beleefde en waarin Wims nachtelijke gesnurk een ritmische melodie was die haar opgewekte stemming nog versterkte. Een week ook waarin Wim geen enkele keer aanstalten maakte haar te slaan of haar lichaam binnen te dringen, alsof hij het grote nieuws dat hij te horen zou krijgen al voorvoelde.

Ook tegen haar moeder zei ze niets. Met nog meer toewijding en haast permanent een lach op haar lippen stortte ze zich op haar verzorging.

"Ge bent een goei. Wa moest ik toch zonder jou," zei haar moeder een aantal keren.

Toen, op een zaterdagavond, nadat ze balkenbrij gebakken had, tijdens het gulzig verorberen waarvan het vet in sliertjes over hun kinnen droop, kon ze het niet meer voor zich houden. Ze deed haar schort uit, ging op Wims schoot zitten en aaide over zijn haren.

"Ge wordt vader jungske," zei ze.

Ze zag hoe zijn ogen langzaam uit hun natuurlijke stand omhoog kwamen en hoe zijn mond zich verbreedde tot een grijns van oor tot oor.

"Ik, vader," zei hij op een toonhoogte alsof de onverwachte mededeling terstond zijn stembanden strakgetrokken had. "Ge meent het."

"Ik meen het ja," zei Gerda. Ook haar stem was hoger dan normaal. Ze keerde zich naar haar moeder. "En gij, moeder, wordt weer oma."

"Ge meent het," herhaalde Wim. En toen nog een keer.

Deze woorden zou Gerda zich de maanden daarna nog vaak herinneren. Alles wat er tijdens en na de balkenbrijmaaltijd gezegd

was, bleef in haar hoofd rondzingen. Meer nog dan het gegeven zelf was het de opmaat geweest naar een fase van ongekend geluk. Wim sloeg haar niet meer. Hij vleide zich 's nachts tegen haar aan en bevoelde met zijn ruwe handen haar buik.

"Gerdaatje, Gerdaatje," fluisterde hij regelmatig in haar oor. Zijn stem leek voorgoed anders, zachter te zijn geworden. En als hij in slaap gevallen was, snurkte hij nog wel, maar ook anders. Alle agressie leek eruit verdwenen. Het was een vredig geluid geworden, de onderliggende melodie van een nieuwe tijd.

Die nieuwe tijd kenmerkte zich door een ander ritme. De dagen verstreken niet zozeer trager maar intenser, als slakken die zich langzaam maar doelbewust een weg baanden door het mulle zand. Wim werkte met net zoveel ijver en toewijding in de stal als voorheen, maar als hij de koeien melk of de kippen voerde, hoorde ze hem vaker zachtjes neuriën. Tijdens de maaltijden was hij veel spraakzamer en keek hij, al pratend, zijn tafelenoten zo nu en dan ook echt aan.

"Wim is toch wel een goeie jongen," zei haar moeder na een avondmaaltijd toen Wim alweer op stal was.

"Toch wel," zei Gerda. Ze proefde de woorden in haar mond, zoog alle mogelijke betekenissen ervan op, maar vroeg niet welke haar moeder bedoeld had. Het was niet de tijd om zich zorgen te maken en zich te bekommeren om iets wat in het verleden leek te liggen.

Een week voor de uitgetelde datum kreeg ze tijdens het afruimen van de ontbijttafel hevige krampen. Ze moest zich vasthouden aan het tafelblad om niet haar evenwicht te verliezen. Het is zover, dacht ze. Ze liet zich op een stoel zakken en zette haar kaken op elkaar. Lucht verliet hortend haar mond.

De afgelopen dagen had het kind in haar buik heftig getrappeld. Op onverwachte momenten, overdag en ook 's nachts, had het met zijn voetjes krachtig tegen de baarmoederwand gestampt. Tijdens het koken, maar ook midden in een nachtelijke droom had het haar doen opschrikken. De pijn die het gaf, had ze met wrijven steeds weten weg te masseren.

Nu hielp wrijven niet. Het was ook geen stampen van voetjes dat ze voelde. Het was een onrustig bewegen. Een bewegen dat aanhield. De geboorte was in aantocht. Wim moest gewaarschuwd worden en er diende een dokter gebeld te worden. Maar in plaats van op te staan, liet ze haar hoofd op tafel zakken. De kramp was nog in hevigheid toegenomen. Ze voelde zich niet in staat om in actie te komen, alsof ze in een vacuüm gezogen was waarin ze niet meer zelf over haar handelingen kon beslissen.

De bewegingen in haar buik werden nog krachtiger. Schokkeriger ook. Alsof er sinds vanochtend twee kinderen in haar baarmoeder zaten die een gevecht waren aangegaan over wie als eerste deze plek mocht verlaten. Een gevecht waarbij alle ledematen werden ingezet en beurtelings ferme klappen en trappen werden uitgedeeld. Een gevecht op leven en dood waar haar baarmoeder veel te klein voor was.

Plotseling, na een forse trap die rechtstreeks op haar linkernier gericht leek, stokte de strijd. De vrede was getekend. Wie er ook gewonnen had, overwinnaar en overwonnene hielden zich gedeisd. Er was geen enkele beweging meer in haar buik, alleen de pijn bleef hangen, heviger zelfs nog dan toen het gevecht nog gaande was.

"Wiiiiimmm!" riep ze. "Moederrrr!" Maar hoe krachtig haar stem ook klonk, ze wist zeker dat beiden te laat zouden komen.

5

Gerda was vijfenvijftig toen haar moeder overleed. Amper een jaar daarvoor hadden ze haar negentigste verjaardag gevierd. Er waren nooit zoveel mensen op een dag de Larixweg ingereden als op die dag. Geen van hen moest in het bosje zijn waarin het zandpad doodliep. Allemaal kwamen ze om de jarige te feliciteren met het bereiken van zo'n gezegende leeftijd.

De jarige zelf had de hele dag geglunderd. Ze zat in de voorkamer in haar luie stoel en ontving de gasten en hun felicitaties met zoveel ontwapenende vanzelfsprekendheid alsof het voor haar de normaalste zaak van de wereld was om zo in de belangstelling te staan. Vanachter